

Доступність правосуддя у транзитивному суспільстві. Сучасний вимір

У монографії відображено закономірності та особливості забезпечення доступності правосуддя в сучасному вимірі. В основу монографії покладено ціннісно-нормативне праворозуміння, що означає дослідження доступності правосуддя крізь призму цінностей права, зокрема прав людини, оскільки доступність правосуддя за своєю суттю виступає як загальна правова гарантія забезпечення прав людини та громадянина в сучасному транзитивному суспільстві. Положення монографії можуть бути використані для вдосконалення правових механізмів доступу до правосуддя та подальшого формування сучасної концепції доступності правосуддя.

Монографія адресована професійній правничій спільноті, зокрема суддям, науковцям, викладачам, аспірантам та студентам ЗВО, а також усім тим, кого цікавлять проблеми сучасного правосуддя.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА АБО ACKNOWLEDGEMENT	6
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В ТРАНЗИТИВНИХ УМОВАХ	14
1.1. Концепція доступу до правосуддя: сучасний стан дослідження	14
1.2. Доступність правосуддя як гарантія забезпечення прав людини та громадянина в транзитивному суспільстві	35
РОЗДІЛ 2. ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОСТІ	63
2.1. Конституційна скарга та реалізація права на доступ до правосуддя в умовах транзитивного періоду	63
2.2. Право на безоплатну правову допомогу як мінімальний стандарт доступу до правосуддя	80
2.3. Електронне правосуддя як засіб забезпечення доступності правосуддя в умовах інформаційного суспільства	92
2.4. Транзитивна юстиція в системі забезпечення доступності правосуддя в конфліктному та постконфліктному суспільстві	118

РОЗДІЛ 3.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ЗАСОБИ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ

В ТРАНЗИТИВНИХ УМОВАХ 148

3.1. Поняття альтернативних способів
вирішення спорів (АВС) та їх значення
для забезпечення доступу до правосуддя 148

3.2. Третейські суди як альтернативний засіб
забезпечення доступу до правосуддя 157

3.3. Відновне правосуддя в умовах транзитивності 168

3.4. Роль медіації в забезпеченні доступу
до правосуддя 187

ВИСНОВКИ 206

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ 217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Альтернативні способи вирішення спорів – АВС
Безоплатна вторинна правова допомога – БВПД
Безоплатна первинна правова допомога – БППД
Безоплатна правова допомога – БПД
Верховна Рада України – ВРУ
Верховний Суд – ВС
Вища кваліфікаційна комісія суддів – ВККС
Вища рада правосуддя – ВРП
Господарський процесуальний кодекс – ГПК
Європейський суд з прав людини – ЄСПЛ
Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система – ЄСІТС
Кабінет Міністрів України – КМУ
Кодекс адміністративного судочинства – КАС
Комітет міністрів Ради Європи – КМРЕ
Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – ЄКПЛ
Конституційний Суд України – КСУ
Міжнародний кримінальний суд – МКС
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права – МПГПП
Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй – Міжнародний суд ООН
Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні – Комісія
Організація Об'єднаних Націй – ООН
Пункт – п.
Рада Європи – РЕ
Спеціальний трибунал за злочини агресії проти України – Спеціальний Трибунал
Стаття – ст.
Цивільний процесуальний кодекс – ЦПК

ПЕРЕДМОВА АБО ACKNOWLEDGEMENT

*Монографію присвячую моїм батькам,
Миколі Леонідовичу та Антоніні Віталіївні,
які завжди вірять у мене, у мої ідеї
та завжди підтримують у всьому*

Сучасний світ характеризується як взаємозалежна інтегративна та динамічна система. Стрімкий розвиток людини та технологій визначає провідні тенденції реальності, які направлені на збереження традиційних правових цінностей та вдосконалення механізму їхнього забезпечення. Формування концепцій сучасного суспільства характеризується, в першу чергу, інноваційним виміром, спрямованим на покращення якості життя та доступу до всіх суспільних сфер. Доречно, згадати концепцію англійського історика Арнольда Тойнбі «Виклик та Відповідь». Зокрема, вплив глобалізації, активний розвиток інформаційного суспільства, індивідуалістична спрямованість, значимість прав та свобод людини, прогресивні рішення та новітні загрози зумовлюють транзитивність у всіх сферах життя людини, що є сворідною «відповіддю» на «виклики» часу.

Необхідність дослідження доступності правосуддя зумовлена потребою впливу сучасних транзитивних процесів на суспільство, зокрема на систему правосуддя.

В сучасних умовах транзитивного суспільства, основоположне право людини на справедливий суд забезпечується як державними, так і недержавними за своєю природою та статусом інституціями, що здійснюють захист прав та законних інтересів особи та вирішення конфліктів (спорів) на засадах верховенства права та поваги до прав людини.

Це перша наукова монографія, з урахуванням сучасних тенденцій, в якій сформульовано та надано комплексне визначення права на доступ до правосуддя, доступності правосуддя. Категорію «доступність правосуддя» слід розуміти як постійно оновлювану систему інститутів і засобів забезпечення реалізації права людини на справедливий суд, що на сьогодні включає суд як основний інститут захисту прав і свобод людини і громадянина, інститути третейського судівництва та транзитивної юстиції, засоби конституційної скарги, електронного правосуддя, безоплатної правової допомоги, відновного правосуддя, медіації та інших альтернативних способів вирішення спорів. У роботі визначено чинники (бар'єри) в умовах транзитивності, що перешкоджають реалізації та захисту права на доступ до правосуддя та механізми подолання цих бар'єрів. Розкрито та проаналізовано сучасні форми реалізації права на доступ до правосуддя та новітні засоби інформаційного суспільства для забезпечення доступності, в сучасному транзитивному суспільстві.

Вдячна всім, хто підтримував і сприяв у виданні монографії та щиро сподіваюсь на проявлення інтересу до наукової праці.

ВСТУП

Доступність правосуддя сьогодні визначається особливостями, обумовленими сучасним транзитивним періодом, в якому перебуває українське суспільство. Забезпечення доступу до правосуддя, характерується не тільки безперервним реформуванням судової системи, але в більшій мірі викликами часу та демонструє свої нові грані та форми прояву. Це зумовлює необхідність дослідження доступності правосуддя в сучасних умовах, яке трансформується у напрямку забезпечення всього спектру прав людини та протистоїть ризикам. Розвиток інформаційного суспільства, процеси глобалізації та індивідуалізації, впливають на формування сучасних тенденцій всеохоплюючого характеру. Саме ця взаємозалежність є важливою у забезпеченні суспільств від новітніх загроз та прийняттю стратегічних рішень для забезпечення не лише правосуддя, а й загалом справедливості, миру та гарантій безпеки. Це також, обґрунтовується наслідками широкомасштабного збройного вторгнення та численними злочинами агресії, вчинених на території України.

Події, які відбуваються, актуалізують проблематику забезпечення стійкості та реальності здійснення правосуддя. По суті, відбувається становлення нового етапу міжнародного кримінального правосуддя, яке пов'язане із активізацією наявних механізмів захисту прав людини та формуванням новітньої міжнародної судової інстанції зі спеціальною юрисдикцією – Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Разом з тим, всі ці фактори впливають на формування сучасної концепції доступності правосуддя. Основна ідея цієї концепції полягає в усуненні або принаймні зменшенні організаційних, фінансових, інформаційних та інших перешкод в реалізації права доступу до правосуддя, а також в застосуванні новітніх форм,

засобів, для реалізації доступності до правосуддя для кожного. Це визначає здійснення пошуку науково обґрунтованих відповідей на питання про нормативне врегулювання та ефективне вирішення виникаючих у цій сфері правових ситуацій.

У вітчизняній правовій доктрині доступ до правосуддя переважно розуміється як можливість використання засобів офіційного правосуддя. Сучасна правова доктрина зарубіжних країн включає до змісту категорії «доступ до правосуддя» як судові, так і позасудові форми реалізації права на доступ до правосуддя, серед яких: конституційна скарга, безоплатна правова допомога, електронне правосуддя, транзитивна юстиція, різноманітні альтернативні засоби вирішення спорів. Саме таке системне розуміння є передумовою ефективного забезпечення права на доступ до правосуддя в Україні в умовах транзитивності.

Проблематиці забезпечення доступності до правосуддя присвячено увагу багатьох вчених правників. Однак, переважна більшість наукових досліджень носить галузевий характер, в яких теоретичні аспекти доступності правосуддя висвітлені фрагментарно. Попри, наявність значної кількості наукових праць з питання доступу до правосуддя, тривалий час у вітчизняній науці було відсутнє комплексне дослідження щодо забезпечення доступу до правосуддя. Саме тому, у 2022 р., автором було захищено дисертацію «Забезпечення доступу до правосуддя в транзитивних умовах» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право». В якому здійснено комплексне дослідження та науково-теоретичне узагальнення забезпечення доступу до правосуддя, зумовлене переглядом сталих уявлень про правову природу доступності правосуддя з урахуванням транзитивних умов.

Монографія є результатом дисертаційного дослідження «Забезпечення доступу до правосуддя в транзитивних умовах» та відображає доступність до правосуддя у сучасному транзитивному суспільстві, шляхом виявлення новітніх форм його забезпечення,

в контексті сучасних процесів демократизації, індивідуалізації, євроінтеграції й глобалізації, розвитку новітніх інформаційних технологій, що властиве сучасному українському суспільству. Крім того, в монографії проаналізовано доступ до правосуддя в аспекті воєнного стану, в якому наразі перебуває Україна та практичні кроки реалізації для відновлення справедливості, що в підсумку забезпечить кожному доступність правосуддя.

Метою монографії є виявлення закономірностей та особливостей забезпечення доступності правосуддя в сучасному транзитивному суспільстві. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

встановити теоретико-методологічні засади дослідження доступу до правосуддя в умовах транзитивного періоду;

розкрити сучасний стан дослідження концепції доступу до правосуддя;

охарактеризувати доступність правосуддя як базову гарантію забезпечення прав людини та громадянина;

удосконалити поняттєво-категорійний апарат концепції доступу до правосуддя;

охарактеризувати особливості форм реалізації права на доступ до правосуддя в транзитивних умовах;

з'ясувати роль і місце конституційної скарги у механізмі реалізації права на доступ до правосуддя в транзитивних умовах;

з'ясувати значення права на безоплатну правову допомогу серед форм забезпечення права на доступ до правосуддя;

обґрунтувати впровадження та використання електронного правосуддя як засобу забезпечення доступності правосуддя в умовах інформаційного суспільства;

охарактеризувати новітні інформаційні технології для забезпечення доступності правосуддя;

визначити значення транзитивної юстиції в системі забезпечення доступності правосуддя у конфліктному та постконфліктному суспільстві;

охарактеризувати судові та спеціальні механізми доступу до правосуддя в умовах воєнного стану;

з'ясувати роль та значення альтернативних засобів забезпечення доступу до правосуддя та визначити поняття АВС;

визначити роль та значення третейського судочинства у механізмі альтернативних засобів забезпечення доступу до правосуддя;

з'ясувати суть феноменів медіації та відновного правосуддя та окреслити їх роль в удосконаленні системи забезпечення доступу до правосуддя.

Методологічну основу монографії становить комплексний підхід, який передбачає використання загальних, загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-юридичних методів пізнання доступу до правосуддя у правовій доктрині, міжнародному праві, національному законодавстві та юридичній практиці.

В основу роботи покладено ціннісно-нормативне праворозуміння, що означає дослідження права на доступ до правосуддя крізь призму цінностей права, зокрема, прав людини (підрозділ 1.2, розділ 2, розділ 3).

Діалектичний підхід дозволив визначити особливості та зумовленість забезпечення доступу до правосуддя сучасними транзитивними процесами та виявити зв'язки забезпечення доступу до правосуддя з іншими правовими явищами (розділ 2, розділ 3).

Значну роль в осмисленні доступу до правосуддя та форм його забезпечення в транзитивних умовах відіграло звернення до методів галузевих юридичних наук, зважаючи на те, що предмет дослідження охоплюється як теорією права, так і галузевими юридичними науками (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4).

Соціологічний метод було використано для дослідження впливу суспільства на формування, розвиток, зміни та трансформацію змісту права на доступ до правосуддя, а також впливу права на транзитивні суспільні процеси (підрозділи 2.2, 2.3). Конкретно-соціологічні дослідження дозволили з'ясувати та проаналізувати

ставлення громадян до права на доступ до правосуддя, до сучасних змін у правовій реальності, до публічної влади та сучасних соціальних процесів (підрозділи 2.1, 3.2, 3.3, 3.4).

Історико-правовий та порівняльно-історичний методи використано для виявлення загальних закономірностей та особливостей доступності правосуддя в транзитивний період (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 3.1).

Формально-юридичний (догматичний) метод застосовано для пізнання конкретного змісту права на доступ до правосуддя та його смислового значення.

За допомогою порівняльно-правового методу виявлено різноманіття форм реалізації права на доступ до правосуддя в умовах транзитивності (розділ 2, розділ 3, висновки).

Метод теоретичного узагальнення надав змогу виокремити наявні в правовій літературі наукові уявлення про зміст права на доступ до правосуддя (підрозділи 1.1, 1.2).

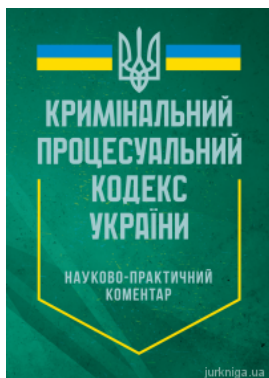
Дескриптивний метод дозволив сформулювати висновки щодо особливостей забезпечення доступу до правосуддя в транзитивних умовах, простежити особливості зміни дефініції «доступ до правосуддя» (підрозділ 1.1).

Використання зазначених методів у поєднанні з науковими принципами історизму, всебічності дослідження, об'єктивності, плюралізму, науковості та обґрунтованості забезпечили комплексний аналіз різноманітних форм реалізації права на доступ до правосуддя та альтернативних засобів забезпечення такого доступу в умовах транзитивності.

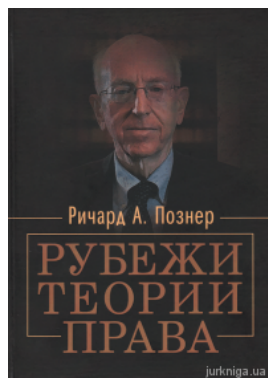
Нормативно-правовою основою монографії є Конституція та законодавство України, міжнародні правові акти, законодавство зарубіжних країн, законопроектні матеріали.

Емпіричну базу монографії становлять судова практика, матеріали узагальнення судової практики, довідкові видання, дані соціологічних і статистичних досліджень, матеріали засобів масової інформації та інтернет-ресурсів.

Книги, які можуть вас зацікавити

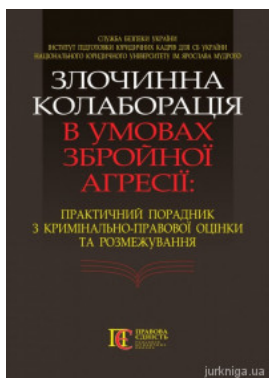
Науково-практичний
коментар
Кримінального
процесуального
кодексу України

Рубежи теорії права

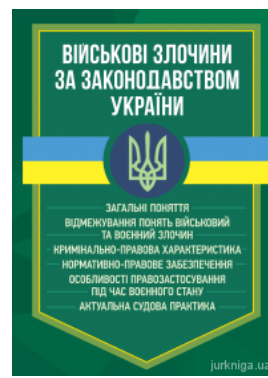
Конституція України.
Науково-практичний
коментар

Злочинна колаборація в
умовах збройної
агресії: практичний
порадник з
кримінально-правової
оцінки та
розмежування

Військові
адміністративні
правопорушення за
законодавством
України

Військові злочини за
законодавством
України

Перейти до галузі права
Теорія держави і права

[Перейти на сайт →](#)